

A színház gazdaságtörténete

Hagyományosan a színházaknak kilenc „típusát” különböztetjük meg. A típust idézőjelbe tettük, mivel a színház gazdaságtörténetében nem tipizálhatók úgy a színházak, mint akár a művészettörténetben. Éppen ezért gyakran fordulunk segítségért, amikor nem tudunk elég jól értelmezni szempontunk szerinti színházi fogalmat. Cikkem tárgya az európai színház rövid gazdaságtörténete.

Az ókori athéni Dionüszosz színház

A fogalmak

A magyar etimológiai szótár szerint a színház szó 1830-ban jelenik meg először a magyar nyelvben.¹ A szín és a ház szavak összerakásából jött létre. A szín itt: „színpad, színdarab része”.

Van egy másik szavunk is a színházra: a játékszín, amely 1750-ben „tudatos szóalkotás eredményeképpen jött létre”.² A szín ebben az összetételben: „fedett, oldalról nyitott építmény”.

Az ős-színház

Az ős-színházról alig tudunk valamit. Csak sejtjük, hogy létezett. Mindennek megvan, jobban mondván megvolt a maga őse. Amikor az altamirai barlang falára az ősember állatokat festett, majd néhány ezer év múlva már énekeltek és táncoltak is, senkinek a fejében nem fordult meg, hogy egy ilyen estét színházként is felfoghatunk.

Az ős-színházról alig tudunk valamit. Csak sejtjük, hogy létezett. Díszletre, jelmezre³ külön volt szükség, kellékeket, hangszereket is maguk készíthettek. Egy ilyen ős-színház költségvetése egyszerű volt: az előadás költségeit fedeznie kell a bevételeknek, amely lényegében a vadászat bevételét jelentette. Ha már a tartós éhezétség elfogyott az élelem, – nincs mese – cserélni kellett a

színészeket, sőt voltak vidékek, ahol csak a bukott színész teste mentett meg az éhhaláltól.

Gyermekkoromban mindenféle tudatosság nélkül játszottunk ős-színházat. Mi is festettünk a falra, énekelünk és táncoltunk hozzá – elsősorban azért, hogy ne kelljen még lefeküdni a sötét szobában. Kihasználtuk az akkoriban még gyakori áramszüneteket is: a petróleumlámpa árnyékában furesa, izgalmas árnyjátékokat játszottunk.

15. századi passiójáték Coventryben, a Kovácsok Céhének előadásában, David Gee 19. századi metszetén

A görög kor

Alig három emberöltő alatt a kezdeti színházi formákból kialakult a modern, ma is játszható és élvezhető görög színház és színházi előadás.⁴ A teljesség kedvéért idézzünk fel néhány meghökkenítő érdekességet: fából készült phalloszok körbehordása, a közönség ennivalót és bort visz be az előadásra, a rabszolgák csak gazdáik kíséretében mehetnek be a színházba, malacot áldoznak az ünnepség javára, vérért pedig szétlocsolják, a közönség hangosan fejezi ki véleményét.

A klasszikus kori athéni játék kiadásaira három forrásból származott a bevétel. A közönség belépti díja, amelynek behajtására külön magáncéget bízta meg. Akik olyan szegények voltak, hogy nem tudták kifizetni a belépő árát, azoknak az állam adott pénzt a belépőjegyekre.⁵ A kiadások nagy részét (a kar jelmezét és maszkjait) a *chorégosz*, a színészek fizetését az állam állta, akit a versenyek felelős vezetője, az *arkhón* jelölt ki. A színészek gázsija nem lehetett túl nagy, mivel a *Dionüsziaikon* részt vevők egyfajta érdekvédelmi szervezetet hoztak létre.

Ahogy a görög színházban maszkokban játszottak a színészek, ugyanúgy mi is használtunk újságpapírból magunk készített csákókat, maszkokat, pajzsokat és fakardokat. Játék volt ez, anélkül, hogy tudtuk volna, mit is jelent a színjáték, a színház. De az sem okozott problémát, hogy egyetlen műanyag özikével kellett bábelőadásaink minden állatfiguráját eljatszanunk.

Zenélő ördögök a Pokol kapujában, jezsuiták számára készült színpadterv, 1700 körül. Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Szenekai Gyűjteménye

A római színház

A római kor színházának jellemzői nem különböztek jelentősen a görög színházak jellemzőitől. Nem véletlenül, hisz a rómaiak az i. e. 3. században elfoglalták a dél-itáliai, majd néhány évtized múlva a szicíliai görög városokat is. Időszámításunk előtt 240-ben a római állam hivatalos határozatot hozott, hogy ünneppel köszöntsék az első pun háború győzelmét. A játékot Livius Andronicus, később felszabadult rabszolga írta, rendezte és játszotta, ráadásul kar nélkül.⁶ Az előadásokat a római magisztrátusok, leggyakrabban az *aedilisek* (közigazgatási hivatalnokok, tisztségviselők) az államkincstár biztosította összegből szervezték. Rendszerint a hivatalnokok is hozzájárultak presztízs okokból a költségek fedezetéhez. A nézőknek ingyen voltak az előadások. A nagy sikert arató színházi művészek a rendes honoráriumon felül külön jutalmat is kaptak.⁷ A színészek többsége felszabadított rabszolga volt, mivel a római polgárok szégyenteljesnek tartották ezt a foglalkozást.

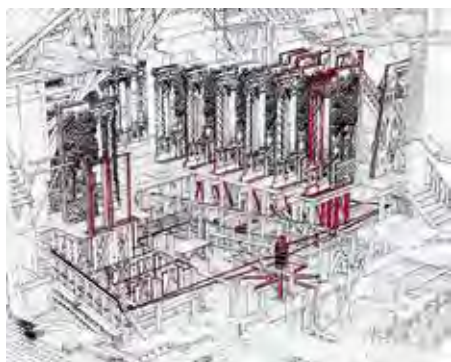
Egyházi misztériumjátékok

Talán az őskori, talán a görög misztériumjátékokból alakult ki az a fajta játék, amelynek vallásos jellege a liturgiában, játékos jellege a dramaturgiában mutatta meg magát. Kevés forrásunk maradt róla, játéknak is csak az utókor nevezte el. Több fajtáját ismerjük.

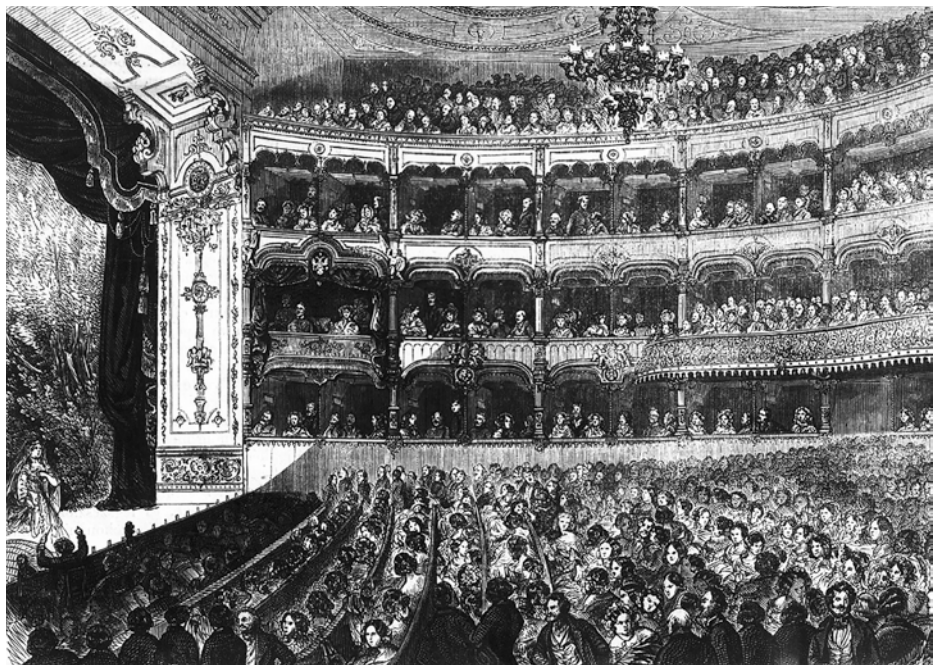
Korai gyermekkorom egyik jelentős élménye egy katolikus templomi mise volt. A pap prédikációja, a hívők zsolozsmázása, az orgona monumentális zúgása, a tömjén erős illata, a félhomályos terek olyan összehatást gyakoroltak rám, hogy azt hittem, a megfeszített Jézus valóban egy ember, egy felakasztott ember. Olyan erősen sirtam, hogy apámnak ki kellett vinni a templomból. Akkor még nem tudtam, hogy egy valódi misztériumjáték részvevője, vagy legalábbis nézője voltam.

Iskolai színjátszás

Valószínűleg az egyházi misztériumjátékokból alakult ki oly módon, hogy a misztériumjátékok egyre több és több vallási történetet dolgoztak

A drottningholmi svéd királyi színház színpadának axonometrikus ábrája

A Nemzeti Színház nézőtere 1855-ben. Illusztráció a Vasárnapi Újság 1855. június 24-i számában

fel, egyrészt a diákságnak példaképekül, másrészt a nyelvtanulás fejlesztése támaszául.

Az iskolai színjátszás keretében leggyakrabban passiójátékokat és mártírdramákat adtak elő. Az előadások pénzügyi forrásait az iskola (a rendek), a főúri és püspöki adományok biztosították, de bizonyára elfogadtak adományt a játszó diákok szüleitől is.

Több iskolai előadásban vettem részt – többségük bábszínház volt. Egynek a fődalára is emlékszem, így kezdődik: „Egyszer egy királyfi mit gondolt magában, hihihi-hahaha, mit gondolt magában”. Az óvoda udvarában játszottuk, a bábok egy kifeszített függöny tetején mozogtak.⁸ Hasonló színházat játszottunk a Barakkban, szülőhelyem utcáin. A ruhaszárító kötélre dobtunk egy pokrócot, és máris kész volt a színház. A gyerekek hoztak kissámlit, a nagyobbak hokedlit. Úgy emlékszem, jegyet is gyártottunk úgy, hogy a papírt kisatíroztuk az alá helyezett fémpénzre. Emlékszem egy dalra is: „Jártam ablak, híd alatt egy holdvilágos éjjel...”⁹

Iskolámban egy bűvész is vendégszerepelt, emlékszem a színes ruhájára és nagy szájára. Kezével varázsolva ömlött a szájából, orrából, füléből a sok-sok aranypénz!

Főúri színház

A főúri színház (hívják kastélyszínháznak is) a minőség színháza volt. Gondoljunk arra, hogy az arisztokráciának bőven volt pénze ahhoz, hogy a legjobb művészeket megvásárolja, ahhoz, hogy saját darabot írasson, és ahhoz, hogy színházat építtessen magának. A kastélyszínházak jelentős részét a tulajdonos idővel – pénzügyi helyzetének romlása miatt – polgári vállalkozásoknak adta bérbe.

Sohasem kedveltem igazán a gazdag főurak családi szórakozásainak színhelyét – nem is látam sokat belőle. Ami mégis megragadott, az a Dán Királyi Színház fából készült, páholsoros

nézőtere, amely egyszerűségével, arányaival elcsábította a csupa arany barokk szerelmeseit.

Vándorszínház

A vándorszínházat az a kollektív vágy hozta létre, hogy az emberek saját lakóhelyükön nézzenek olyan előadásokat, amelyeket a szomszédos, vagy akár távolabbi városok színházai játszanak. A vándorszínház általában egy-egy igazgató kezében volt, aki amellet, hogy rendezett, szervezte a színház turnéját, producerként biztosította a szükséges pénzt az előadásokhoz. A belépődíjat nem csak pénzben, de ételmiszerben is lehetett fizetni.

Szülőhelyemtől alig egy kilométerre volt a Sörgyár, amelynek színházterme sokáig a legnagyobb tere volt életemnek. Itt láttam életem első színházi előadását, amelyben aranyszínűre festett testű akrobaták szerepeltek. Egy színészre is emlékszem: Csákányi Lászlóra. Mai szemmel nézve esztrádműsor lehetett, de számomra csodálatos este volt.

Polgári színház

Az iskolai, a kastély- és a vándorszínház színészeiből és az egyre erősebb polgárság pénzéből – és hiúságából¹⁰ – néhány évtized alatt létrejött a máig meghatározó szerepet betöltő polgári színház. Maga a színház épülete is szimbolikusan mutatja azt a struktúrát, ami a nézőtér különböző árkatóriájú jegyeiben nyilvánul meg, és ami ellen számottevő lázadásról nem számolhatunk be. A színházat a helyi önkormányzat, valamint a jegyvásárlás által a nézőközönség tartja fenn. A közösség kultúraszerepene és pénzügyi forrásai nagyságától függően a két fő támogatás aránya jelentősen változhat. A mecénások szerepe alig kimutatható.

Szülővárosomban az első színházi előadásom a kaposvári Csiky Gergely Színház előadása volt: *a Mesél a bécsi erdő*. Csak ámultam és bámultam

a színes fényektől, díszletfalaktól és jelmezektől elvarázsolva. Ki hitte volna, hogy tíz év múlva majd ebben a színházban kell szigorúnak lennem a csoda megvalósulásának és a pénzügyi lehetőségek egyensúlyának ellenérése között?

Állami színház

A polgári színházak egyik változata. Többségük létrejött a nemzeti önállóodás folyamatának egyik látványos és érzelmes eredménye. Fenntartását alapvetően az állam látja el. A jegyek árát tudatosan alacsonyan tartják, annak érdekében, hogy minél többen járjanak színházba.¹ Két fő fajtája van: a nemzeti színház és az operaház. Dolgozói biztonságát a közalkalmazottiság és a nyugdíjrendszer garantálja.

Online színház

A koronavírus-járvány arra kényszerítette a színházakat, hogy törvényt sértve és feladva évezredek hagyományait, élő színház helyett online (stream) formában játsszanak színházat. Az átlás gyorsan és sikeresen megtörtént, a közönség saját füles fotelejében nézhetette nagyképernyős televízióján a kedvenc előadásait. Az online előadás

ma már az élő előadások sugárzását jelenti, de a korábban rögzített produkciók is műsoron vannak. Az online előadások költségeit többnyire maga a színház és művészei finanszírozzák. Ma még bizonytalan, hogy megmarad-e ez a színházi elérési módszer.

Az online színházak többfajta fantasztikus lehetőséget biztosítanak nézőiknek. Elsősorban a filmes eszközök kényelmi teljesítményei teszik lehetővé az előadás leállítását, visszapörgetését, lassítását, ismétlését, másodsorban az internetes eszközök aktív és kreatív potenciálja ma még elképzelhetetlen művészeti, kommunikációs alkalmazásokat kínál.

*

A színháznak összességében két fő támogatója van: a közösség és a közönség. A közösség az államot, az önkormányzatot és a nagyvállalati szponzorokat, a közönség az egyéni fogyasztókat jelenti. A színház szabadsága, függetlensége pedig attól függ, hogy a színház milyen arányban képes saját maga finanszírozni az előadások költségét. Ez az önfinanszírozás képes a függetlenséget biztosítani, és ez a függetlenség biztosítja a műsorterv, rendezés, szereposztás stb. szabadságát.

Évezredek tapasztalata, hogy a színház csak nagyon kis mértékben képes saját költségeit finanszírozni. Nincs más megoldás: az életben maradás érdekében az államnak kell támogatnia a kezdő színházakat. Így tehát nem menekülhetünk a színházi paradoxontól, amely szerint az adórendszer segítségével a színházba nem járók nem részesülhetnek az állam színházi támogatásában. A színházba járók pedig egyre többen lesznek, és így egyre nagyobb támogatásból vesznek részt.

Bízva ennek megvalósulásában:

dr. Venczel Sándor
színházi közgazda

1 Etimológiai szótár Tinta Könyvkiadó Budapest 2006. 353. o.

2 Uo. 796. o.

3 Peter Simhandl: Színháztörténet. Helikon Kiadó, Budapest, 1998. 22. o.

4 Az előadóművészetek közül talán csak az operáról mondható ez el.

5 A Periklész korában bevezetett állami pénzeszelet neve: theátron.

6 Kallisztov: Az antik színház. Gondolat, 1983. 195-199. o.

7 Uo.

8 E cikk írása közben tudtam meg a Wikipédiáról, hogy a balladát Bartók Béla gyűjtötte Újszászon 1918-ban.

9 Jávor Pál dala - hogyan maradt élő, ki tudja!

10 Egy megyeszékhely vagy megyei jogú város csak akkor tudta betölteni funkcióit, ha saját színházzal rendelkezett.

11 Sokan úgy vélik, hogy a jegyárak és keresetük között nincs ilyen erős korreláció.

SIXTY82 – Forradalmi tervezés

Bemutatjuk a SIXTY82 forradalmi újítását, a TPM truss szériát. A cél a korábbi M29 sorozat előnyösebb tulajdonságokkal való felruházása volt, megőrizve közben a megszokott minőséget és sokoldalú felhasználást. A gondos tervezésnek köszönhetően 25%-al nőtt az új elemek teherbírása, így a legnehezebb körülmények között is maximálisan teljesít. A nagy teherbíráshoz ráadásul, elegáns dizájn társul.

Az újragondolt, átlós merevítők, valamint megerősített végkeret kialakításával, nemcsak a rendszer szilárdsága és stabilitása lett megnövelve. A végátló kiváltásának köszönhetően a hídlemek belsejét szállításkor, akadály nélkül használhatjuk tárolásra.

A TPM truss elemei a nagyobb gyártási kapacitás és a folyamatos minőségi követelmények teljesítése érdekében, teljesen robotizáltan készülnek. Az új széria elemei természetesen minden eddigi méretben és formában elérhetőek.

TPM29L TPM29TX TPM29T TPM29S TPM29C

D.P. Music Kft.
+36 23 886 980
H-2040 Budaörs, Gyár u. 2.

